

Lusten till lärande

Dokumentationsarbete i förskolans läroplan som verktyg för regementalitet och normalisation

Sebastian Alneskog

Barn- och ungdomsvetenskapliga institutionen

Självständigt arbete 15 hp, GN

Barn- och ungdomsvetenskap

Vårterminen 2015

Handledare: Anna Ambrose, Bengt Bergman

Examinator: Helena Pedersen

English title: The desire for learning: Documentation in the preschool curriculum as a tool for governmentality and normalization

Stockholms
universitet

Lusten till lärande

Förskolans dokumentationsarbete som verktyg för styrning

Sebastian Alneskog

Sammanfattning

Syftet med föreliggande studie är att belysa hur dokumentation som arbetsform kan förstås som ett redskap för regementalitet och normalisation i förskolans verksamhet. I studien har förskolans läroplan, samt två ytterligare dokument från skolverket och regeringen studerats med diskursanalytisk metod och begrepp hämtade från Foucault. Detta med syfte att bilda förståelse för hur dessa instanser skapar förutsättningar för förskolans dokumentationsarbete. Studien belyser hur dessa givna förutsättningar söker bidra till att barn styrs till att utveckla vissa specifika förmågor, som kommer att utgöra norm för förskolans barn. Vidare visar studien att dokumentation förväntas utsätta också pedagogerna för styrningstekniker då de genom detta arbete ska bli utsatta för synliggörande praktiker, och granskade, av sig själva och sina medarbetare. Detta ska åstadkommas genom att ge pedagoger möjlighet att övervaka förskolans verksamhet och individerna som verkar där. Resultatet visar att dokumentation i det studerade materialet förs fram som ett redskap med vilket pedagoger kan övervaka barn, andra pedagoger och sig själva samt styra individer mot ett sanktionerat beteende. Studien belyser också på vilket sätt den diskurs som de studerade dokumenten är en del av fungerar normaliserande i förhållande till utvecklandet av vissa förmågor, bland annat lust till lärande.

Nyckelord

Dokumentationsarbete, läroplan för förskola, uppföljning, utvärdering, styrning, normalisation, diskurs, regementalitet,

Innehållsförteckning

Inledning	1
Bakgrund.....	2
Synliggöranden av barn i förskolemiljö 1930-1960-talen.	2
Synliggöranden av barn i förskolemiljö på senare år	2
Reggio Emilia och Pedagogisk dokumentation	3
Förskolans läroplan	3
Sammanfattning av bakgrund.....	4
Syfte och frågeställningar	4
Teoretiskt perspektiv	5
Michel Foucault.....	5
Diskurs.....	5
Regementalitet	6
Makt, synlighet och diciplinering	7
Panoptismen	7
Normalisation	7
Diskursen om det livslånga lärandet	8
Dokumentation som styrningsteknik.....	9
Metod.....	10
Diskursanalys	10
Val av metod.....	11
Stöddokumentet	12
Uppdraget ifrån regeringen	12
Studiens kvalitet.....	14
Forskningsetiska överväganden	14
Resultat och analys.....	14
Lära barn att vilja lära	15
Lära barn rätt saker	17
Lära pedagoger att lära barn	18
Diskussion	19
Resultatdiskussion	20
Slutsatser	22
Betydelser för praktiken och professionen	23
Vidare forskning	23
Referenser	23

Inledning

Kvalitetssäkrande tycks ha blivit ett ledord i vår tid, med olika utvärderingsmetoder förväntas kvaliteten eller brist därav kunna upptäckas, och utvecklas. Kontrollerna ökar, både utomstående kontroll och metoder för självkontroll. Jag ser det växande intresset för dokumentationsarbete i förskolan som en del av denna tendens till ökande av kvalitetssäkring och kontroll. En metod för utvärdering som på senare år blivit mer och mer dominerande kallas pedagogisk dokumentation. Hur detta utvärderingsverktyg används på förskolor lär skilja sig i stor utsträckning. Men pedagogisk dokumentation är ett verktyg som är starkt sanktionerat, och nämns på många håll, till exempel i texter från skolverket (2012) och regeringen (utbildningsdepartementet 2008). När jag läste till förskollärare var en betydande del av utbildningen ägnad åt denna metod. Citatet här under är hämtat ifrån en bok som jag läste som kurslitteratur. "När vi lär oss lyssna, se, observera och tolka barns handlingar, tankar och logiken i deras undersökningar och konstruktioner, får vi nya möjligheter att lära oss konsten att vara tillsammans med dem," (Reggio children i samarbete med projekt zero, 2007 s. 10) Orden ovan är ett exempel på hur pedagogisk dokumentation ofta målas upp. Denna typ av dokumentationsarbete förs i våra dagar ofta fram i ett glimmande ljus, och förknippas med subjektsskapande, samvaro, demokrati, lärande. Ord som i vårt samhälle upplevs väldigt positiva.

Vissa menar dock att det seende och lyssnande som pedagogisk dokumentation och annat dokumentationsarbete innebär inte är helt oproblematiskt. Lindegren och Sparrman (2003) menar att synliggörandet av barn i dokumentation sällan problematiseras. Att bli synlig och sedd ses som något som förskolebarnen och hela förskolan anses vinna på. Man anser att synliggörandet sker på ett sätt där barn och pedagog är på samma nivå hierarkiskt. Detta förs fram med kommentarer om att barn och vuxna är medutforskande, och att de vuxna blir nyfikna som barn, men Lindegren och Sparrman (2003) menar att detta inte på ett självklart sätt medför barnperspektiv, istället anser de att pedagogerna vid varje dokumentationstillfälle måste bedömma vilka värden som observerandet förmedlar. Emilsson och Pramling Samuelsson (2012) studerar vad förskolans personal lägger fokus på i dokumentationsarbetet, och hur kommunikationen mellan förskolebarn och personal ser ut under dokumentationstillfällena. De menar att pedagogerna blir fokuserade på sina egna planer för aktiviteterna, och tolkar barnens agerande utifrån ett perspektiv som baseras på pedagogernas intentioner med aktiviteten. Barnen är också följsamma jämnt emot detta, och anpassar sig genom att svara upp mot förskollärares förväntningar. Dokumentation kan tolkas som en sorts bekräftelse, då barn dokumenteras när de gjort något som anses vara bra. Emilsson och Pramling Samuelsson (2012) undrar därmed om dokumentation av barns prestationer och görande inte riskerar att redan i tidig ålder skapa en prestationskultur, där barn känner sig värdesatta efter vad de presterar istället för vem de är. Det seende som dokumentation medför har kritiserats, barn filmas i många olika situationer nu för tiden inte bara inom dokumentation och utbildningssyfte, utan också för att spara minnen och ibland för övervakning. Lindegren och Sparrman (2010) ställer frågan om vi genom att filma barnen i så stor utsträckning tränar dem på att vara okritiska och accepterande mot övervakningstekniker, som blir allt vanligare i västerländska samhällen.

I och med att utvecklingsarbete, dokumentation och utvärdering ges hög prioritet inom fortbildning för förskolans personal, och numera är inkluderat i förskolans läroplan (skolverket, 2010) är det kanske aktuellare än någonsin. Därav anser jag att alternativa perspektiv på dokumentationsarbete likt de studier som i korthet nämnts ovan är viktiga.

Bakgrund

Detta kapitel inleds med en historisk tillbakablick på hur observationstekniker under mitten av 1900-talet har använts på barn i förskolemiljö. Det historiska perspektivet är tillämpligt, eftersom observationer av barn i förskolemiljö inte är något nytt, och det är för uppsatsen viktigt att förstå hur andra tiders observationstekniker kan ha fungerat normaliserande. Detta är på intet sätt en fullständig historik. Valet har blivit att fokusera på den tid från 1930-talet då observationer av barn i förskolemiljö blir förekommande, fram till 1960-talet då sättet att tänka om observationer enligt Lenz Taguchi (2000) förändras. Denna del ger således ett smakprov på synliggöranden av barn i en historisk kontext.

Synliggöranden av barn i förskolemiljö 1930-1960-talen.

Observationer av barn i förskolemiljö i Sverige börjar få en betydelsefull plats år 1931, Dr Elsa Köhler hade bjudits in från Wien för att samarbeta med Fröbelinstitutet. Dr Elsa Köhler tyckte i detta samarbete att observationer i förskolan skulle utföras av pedagogerna själva, och inte av psykologer (Lenz Taguchi, 2000). Man observerade för att se om barnen följde de normer som man hade fastställt kring barns utveckling. En lucka i barnets normala utveckling troddes kunna orsaka en störning eller emotionell rubbning. En normal utvecklingstakt hade fastställts genom att studera stora antal barn för att se i vilka åldrar som barnen utvecklade speciella beteenden och färdigheter. Denna kunskap kom att göras till generell och användes som norm när man bedömde barns utveckling. Insatser skulle bara sättas in till de barn som låg efter den biologiskt givna takt som man föreställde sig att barn utvecklas efter. Det ansågs vara skadligt att påskynda utveckling, de som utvecklades normalt skulle låtas vara (Lenz Taguchi, 2000). Hultqvist (1990) menar att de utvecklingspsykologiska teorierna som vetenskap gjorde det möjligt att utskilja barn som en specifik grupp, en specifik grupp vilken då också kunde styras emot de normer som denna vetenskap erbjöd. Foucault (2003) skulle ha menat att denna normalitetssträvan kan tolkas som en metod för att klassificera barnen, styrka behovet av insatser, och styra dessa individer emot en mer sanktionerad utveckling.

De som arbetade i verksamheterna var i stort sätt uteslutande kvinnor. Normalisationen kan också förstås som riktad emot dessa kvinnor. Man föreställde sig att observationsarbetet skulle hjälpa dessa kvinnor med deras egna utveckling, och växande som människor. Lenz Taguchi (2000) menar att samtidigt som observationsarbetet riktades emot barnen skulle det även fungera som ett verktyg för självdisciplinering och kontroll, med vilket pedagogerna förväntades underkasta sig vetenskapen "Det blir tydligt hur frihet och makt blir oskiljaktiga på ett sätt som innebär att det som man tror frigör bäst disciplinerar mest," (Lenz Taguchi, 2000 s. 91) Individens grad av frihet är beroende av hur väl denna frihet används för att sträva emot de mål som den vidmakthållande institutionen har satt upp. Detta förhållande mellan frihet och underkastelse är något som Foucault (2003) skulle kalla karakteristiskt för det disciplinsamhälle vilket 1900-talet kan anses tillhöra.

Synliggöranden av barn i förskolemiljö på senare år

Ifråga om observationer kan man enligt Lenz Taguchi (2000) allmänt sett se ett skifte i slutet på 90-talet där observationer som tidigare i första hand använts för att korrigera, och normalisera, nu börjar användas som ett verktyg för utvärdering och kontroll, samt för att se barns lärande och läroprocesser. Det utvecklas under 90-talet nya uppfattningar om barn i vad som kom att kallas för kursen om det kompetenta barnet (Kampmann, 2004). Där tanken om att barnet själv skapar sin kunskap är central. En pedagogik som nära förknippas med dessa tankar om barns konstruerande av kunskap, samt synliggöranden av lärande är Reggio Emilia.

Reggio Emilia och Pedagogisk dokumentation

Pedagogisk dokumentation har sitt ursprung i den kommunala förskoleverksamheten i staden Reggio Emilia i norra Italien. Pedagogisk dokumentation är där en del av en barnsyn, ett demokratiskt förhållningssätt och tanke om förskolans plats i samhället (Elfström, 2013). Barn uppfattas inom Reggio Emilia som kapabla att själva skapa mening och kunskap på lika villkor som vuxna. Detta förhållningssätt är förknippat med en konstruktivistisk eller socialkonstruktionistisk kunskapssyn (Lenz Taguchi, 2000). Lyssnandets pedagogik, kan sägas vara en hörnsten inom Reggio Emilia, lyssnandet beskrivs inte som en passiv handling, utan är förknippat med aktivitet. Det handlar om att ge personen som talar full uppmärksamhet, och att aktivt tolka den som talar och det meningsskapande som sker, och att värdesätta andras perspektiv. Den pedagogiska dokumentationen ger enligt Rinaldi (2004) möjlighet till lyssnande i en utvidgad form, ”Listening, then, as a metaphor for having the openness and sensitivity to listen and to be listened to – Listening not just with our ears but with all senses” (Rinaldi, 2004 s. 65). En dokumentation blir pedagogisk när den diskuteras skriver Lenz Taguchi (2000). Dokumentationen återges till barnen, de får lyssna på sina kamraters förslag till lösningar och teorier, de får möjlighet att diskutera, förhandla och pröva varandras lösningar och idéer (Elfström, 2013).

Kritik har däremot höjts mot att dokumentation i svenska förskolor mycket bara har blivit en teknik, och inte i stor utsträckning används i utvärderingssyfte, detta menar Elfström (2013). Hon anser att det kan bero på att de som arbetar på förskolorna inte har haft tid och möjlighet att sätta sig in i de komplexa teoretiska och filosofiska tankar som pedagogisk dokumentation bygger på. Cardy och Kroeger (2006) kom fram till ett liknande resultat i en studie där de menar att den tid som pedagogisk dokumentation tar i anspråk hamnar i konflikt med de begränsade resurserna på förskolan.

Förskolans läroplan

Första läroplanen för förskola

1998 flyttades förskolans verksamhet från den sociala sektorn till utbildningssystemet, och förskolan fick sin första läroplan (Lenz Taguchi, 2000). Läroplanen är det styrdokument som anger hur arbetet på förskolan ska gå till. Vilka förmågor barnen ska ges möjlighet att utveckla och vilka värden som förskolan ska förmedla. Det finns i förskolans läroplan inga mål som barnen måste uppnå, förskolan ska endast sträva mot att barnen utvecklar vissa förmågor (skolverket, 2010).

Läroplanen revideras

År 2010 reviderades läroplanen för förskolan i Sverige, detta innebar ett antal förändringar. Det för studien mest intressanta är införandet av kapitlet ”Uppföljning, utvärdering och utveckling” (skolverket, 2010 s. 14). När läroplanen reviderades inkluderades detta kapitel (skolverket, 2010) utan att några speciella metoder nämndes, men i den rådgivande text som skolverket (2012) gav ut för att ge stöd i arbetet med innehållet i det nya kapitel (skolverket, 2010) beskrivs en metod som i texten benämns pedagogisk dokumentation.

En bakgrund till denna revidering kan ses i hur skolverket (2004) skriver att dokumentation förekommer i stor utsträckning på förskolor, även om syftet och metoderna skiljer sig åt. ”Däremot används dokumentationen mer sällan som utgångspunkt för gemensam reflektion bland personalen, eller tillsammans med barn och föräldrar, kring hur arbetet bedrivs.” (skolverket, 2004 s. 84). Vilket skolverket ser som olyckligt.

Sammanfattning av bakgrund

I föreliggande del har läsaren kunnat ta del av perspektiv på hur äldre tiders synliggörande praktiker kan ha fungerat som verktyg för styrning och normalisation, vilka är två huvudbegrepp för denna studie. Det som påvisats är att metoder för observation och synliggörande inte är något nytt i förskolans värld, utan något som funnits åtminstone sedan 30-talet. Tonvikten har i den historiska delen hamnat på Lenz Taguchis (2000) studie av det enkla faktum att det har varit svårt att hitta annan forskning som har ett för studien relevant perspektiv av styrning och normalisation på historiska synliggöranden och observationer i förskolemiljö.

Läsaren har också fått en introduktion till Reggio Emilia vilket är den pedagogik som mest flitigt nämns i det studerade materialet. Ovan nämns också diskursen om det kompetenta barnet, vilket Reggio Emilia med dess liknande tankar kring barns kunskap får anses ha blivit en del av. Eftersom denna diskurs ofta kommer upp när det talas om dokumentation så har valet blivit att låta dessa tankar finnas med här i bakgrunden. I föreliggande studie kopplas förskolans dokumentationsarbete främst till andra diskurser, och denna diskurs om det kompetenta barnet har inte studerats empiriskt.

Centralt i föreliggande uppsats studeras den sedan 2010 reviderade läroplanen för förskola (skolverket, 2010), därav har också denna fått en kort del i bakgrunden.

Syfte och frågeställningar

Uppsatsen är skriven ur ett socialkonstruktionistiskt perspektiv med en utgångspunkt i att språket konstruerar världen. Med ordet konstruera menas i detta sammanhang att dokumentations- och kvalitetsarbete som det beskrivs och förs fram i läroplanen för förskola (skolverket, 2010) och andra dokument skapar möjligheter och begränsningar för hur dessa begrepp kan förstås, detta styr i sin tur hur detta arbete kan ta form på förskolorna. Dokumenten som studerats bestämmer vad dokumentationsarbete kan vara, och därmed också vad det inte kan vara. Pedagoger uppmanas förhålla sig till detta, både vad gäller vikten av att bedriva dokumentationsarbete på förskolor, och hur det ska bedrivas.

I denna studie är det tre dokument som studeras, regeringens uppdrag till skolverket om förtydligande av läroplanen (utbildningsdepartementet, 2008). Den därefter reviderade Läroplanen för förskolan (skolverket, 2010). Samt skolverkets stödmaterial för att förtydliga dokumentation för de som arbetar inom förskola (skolverket, 2012).

Det övergripande syftet med denna studie är att belysa hur dessa dokument kan förstås som verktyg för synliggörande och styrning. Det övergripande syftet bryts ner i följande två frågeställningar;

- Hur skapar dokumenten i relation till begreppet lärande subjektideal för förskolans barn och pedagoger.
- Hur kan de dokument som studerats förstås som verktyg för makt och styrning i förhållande till förskolans barn och pedagoger samt begreppet lärande?

Teoretiskt perspektiv

Föreliggande studie är starkt influerad av Foucaults tänkande. Detta tänkande har också varit viktigt för det socialkonstruktionistiska perspektivet, och presenteras i föreliggande studie genom de begrepp och principer som i studien kommer användas. Andra teoretikers tolkningar och vidare utvecklingar av begreppet diskurs kommer att vävas in. Studien söker som finns beskrivet under föregående rubrik besvara hur fenomenet dokumentation i de studerade texterna språkligt konstrueras. Det socialkonstruktionistiska perspektivet och den diskursanalytiska metoden gör det möjligt att synliggöra denna språkets skapande kraft (Börjesson 2003) och är därför väl tillämpliga i denna studie.

Michel Foucault

Det finns alltid en relation mellan diskursiv makt och vetande, det är en ingång som ofta förknippas med Foucault (Börjesson, 2003). Den diskursiva makten ska i detta fall inte förstås genom termer om vem som har den. Makt är inte något som finns i till exempel rollen chef, jurist, läkare eller någon annan position. Det är heller inte något som utövas av individer med specifika förmågor. Kunskap och diskursiv makt är sammanflätade på så sätt att kunskapen är uppbyggd på ett sätt där en tolkning är möjlig och en annan inte är det (Börjesson, 2003).

Diskurs

Under denna rubrik kommer diskursbegreppet att presenteras kortfattat efter Foucaults (1993) egna ord, för att sedan söka ge en mer detaljerad bild utifrån Potter (1996) och Börjesson (2003), vilka har tolkat och arbetat vidare med diskursbegreppet.

Foucault (1993) ifrågasätter ett traditionellt sätt att förstå begreppet sanning. Det som uppfattas som sant är i konstant förändring menar han, och vidare att denna förändring speglar maktförhållanden. Sätt att förstå omvärlden eller diskurser förstås som sanna inom en viss praktik, vid en viss tidpunkt. De införes och vidmakthålles av institutioner. Diskurser är tvingande menar Foucault (1993), de fungerar för att hålla den institution som har skapat dem vid makt, och kan inte ha denna funktion utan att agera utestängande gentemot sådant som inte innefattas i diskursen.

Med diskurser menar Börjesson (2003) ett bestämt sätt att förstå ett utsnitt av världen. Inom ett sociokonstruktivistiskt perspektiv menar man att något sant sätt att förstå världen inte finns, vi ser alltid världen ifrån ett perspektiv (Börjesson, 2003). Istället för att fokusera på hur verkligheten är, försöker man förstå hur verklighet skapas. Varför har den konstruerats på just det sättet? I vilka sammanhang räknas denna beskrivning av verkligheten som giltig? Var och hur vinner detta sätt att se på världen legitimitet? Potter (1996) presenterar två olika sätt att förstå språkets relation till den omvärld som vi med språkets hjälp söker beskriva, spegeln och byggarbetsplatsen. Att se språket som en spegel som bara kan spegla verkligheten, eller som en byggarbetsplats där språket inte bara kan spegla vad vi ser, hör och känner, utan också konstruerar, ger tolkningsmöjligheter och visar vilka tolkningar som inte är möjliga. Vilket visar hur den diskursiva makten fungerar.

Ser man språket som en byggarbetsplats får det två följder. Beskrivningar av världen konstruerar världen, eller åtminstone perspektiv på världen. Den andra är att dessa beskrivningar eller diskurser själva är konstruerade (Börjesson 2003). Diskurser är skapade av människan och skulle kunna ha konstruerats på andra sätt. Spegelns reflektion däremot kan enbart reflektera omvärlden. Potter (1996) menar att det är meningslöst att beskriva den ena eller andra bilden som falsk. Utgångspunkten hos

Potter (1996) är hur som helst språket som en byggarbetsplats. "The world is not ready categorised by God or nature in ways that we are all forced to accept. It is *constituted* in one way or another as people talk it, write it, argue it." (Potter, 1996 s. 98). Detta grundantagande skapar möjligheten att försöka se hur språket kontruerar verkligheten. Diskurser och kategoriseringar är inte en gång givna och oföränderliga, utan konstrueras på nytt om och om igen när människor talar (Potter, 1996).

Regementalitet

Begreppet regementalitet är vitt använt, bara i Sverige har ett antal översättningar använts, och internationellt används ofta *governmentality*. Att få en samlad bild av detta begrepp är svårt, då det inte tycks finnas någon källa från Foucault där den finns sammanfattad på ett uttömmande sätt. I denna studie har detta begrepp använts som en typ av sammanfattning av den typen av styrningstekniker som Foucault (2003) menar blir vanliga i och med att det samhället som han kallar suveränitetssamhällets går mot sitt slut, och diciplinsamhället har sin början. Suveränitetssamhället placerar Foucault (2003) innan diciplinsamhället, dess mål skilde sig från det kommande samhället i att det var intresserat av att beskatta, och inte organisera produktion. Makten bör i det senare diciplinsamhället inte längre enbart ha det förhållande till befolkningen att den har möjlighet att utkräva tillgångar. Makten ska förhålla sig till befolkningen som en maskin som ska producera tillgångar och nya individer (Foucault, 2008). Foucault menar att det inte är gångbart att alltid tala om makten i negativa termer. Vilka den utesluter, vilka den bestraffar, vad den censurerar och döljer. I själva verket är makten produktiv. Den producerar sanningar och ämnesområden, den producerar en verklighet (Foucault, 2003). Foucault (2008) ställer sig frågan varför makten så ofta i västerländsk tradition beskrivs som regler eller lagar, och brott emot dessa. Han finner en förklaring i att rätten har spelat en avgörande roll i västerländsk historia. Men menar att dessa regler, lagar och brott inte är makten. Maktens syfte är inte att förbjuda, makten är produktiv, det makten vill åstadkomma är bättre resultat och högre produktivitet. Vissa saker kan behöva förbjudas för att lyckas med produktionen, men det är inte huvudsyftet (Foucault, 2008).

Hittills har denna del behandlat makten, och inte makterna, detta om än vanliga sätt att tala är enligt Foucault (2008) missvisande. Det finns inte bara en makt, ett samhälle är fullt av olika makter som samverkar, ibland motverkar varandra, och förhåller sig hierarkiskt till varandra. I denna uppsats studeras dokument som producerats av både regeringen (Utbildningsdepartementet, 2008) och skolverket (2010, 2012) vilka förhåller sig hierarkiskt till varandra. Men den diskurs som i texterna reproduceras kan också studeras på andra håll, och är inte skapad av dessa institutioner. Det finns andra makter som har varit med och skapat den diskurs som sedan har plockats upp av dessa institutioner, och på så vis har en viss makt. Ett exempel som lyfts i denna studie är Reggio Emilia rörelsen. Denna typ av maktförhållanden finns som Foucault (2008) beskriver överallt. För att lyckas med sina mål, att producera, alla de saker som kan vara värdefullt att producera behöver makterna skapa individer som tjänar deras syften. En pricksäker soldat eller en flitig fabriksarbetare kan vara exempel (Foucault, 2008) en flitig elev eller ett nyfikat förskolebarn kan vara andra exempel.

Foucault (2008) beskriver efter en lång historisk blick på styrningslitteratur, begreppet regementalitet som bland annat makt riktat mot befolkningen i den form som han kallar styrning. Diciplinering är det namn som Foucault (2003) ger en viss typ av metod med vilken makter försöker styra individer. Att övervaka någon, att kontrollera dennes beteende och förmåga, och att utveckla dennes förmågor och färdigheter är vad Foucault (2008) menar med diciplineringen. Diciplineringen som maktmekanism gör det möjligt att kontrollera de allra minsta elementen i samhället, individerna.

Makt, synlighet och disciplinering

Foucaults teorier om synliggörande är speciellt intressanta för denna studie. Foucault (2003) beskriver förhållanden mellan synlighet och makt, och hur synlighet har använts som ett redskap för disciplin. Ett vanligt sätt som makten manifesterar sig inom disciplinsamhället är i form av en pyramid där varje trappsteg bevakar trappsteget under det. Det finns kanske på toppen av pyramiden en chef, men det är hela apparaten som pyramiden utgör som skapar makt (Foucault, 2003). Med detta system kan makten befinna sig överallt. Foucault kallar det för den hierarkiska övervakningen.

I varje disciplinärt system finns också en straffmekanism. Ett disciplinärt straff är i mycket detsamma som skyldigheten, och fungerar mer som ett upprepande av lagen, och inte så mycket en hämnd för överträdandet. Straffet handlar delvis om att visa ånger, men också om dressyr, då bestraffningen ofta är upplagd som en övning. Ett skolbarns lagbrott kan lika gärna vara en oförmåga att klara det som förväntas av barnet som det kan vara en förseelse (Foucault, 2003). Foucault (2003) presenterar också ett intressant perspektiv på synlighet och makt, han menar att medan makten traditionellt sett är det som syns gör den disciplinära makten sig osynlig, istället tvingar den de som är föremål för makten att vara synliga. I till exempel feodalsamhället går det att säga att den sida som makten finns på är den som synliggörs mest. I det disciplinära samhället är det de som disciplineras som syns. Individualiseringen är nedåtriktad, och den disciplinerade individen kan alltid iaktas (Foucault, 2003).

Panoptismen

Den panoptiska principen (Foucault, 2003) bygger på idén att den vars beteende ska regleras aldrig vet om den är observerad. Individen måste veta om att det går att se denne, men inte om den vid ett specifikt tillfälle är iakttagen. Den panoptiska principen har fått namn av panoptikon, en speciell typ av fängelse där denna typ av maktförhållande i byggnadens arkitektur var medvetet manifesterat. Fångarna var synliga ifrån en specifik punkt, men de kunde aldrig själva se om de vid ett visst tillfälle var iakttagna. På grund av detta fungerar makten automatiskt, och makten blir så pass fullkomlig att den inte behöver utövas menar Foucault (2003). Ett underkuvande uppstår mekaniskt, och det blir inte nödvändigt att ta till bestraffningar. Panoptikon utgör en modell som kan göras allmän, och har gjorts så i många olika varianter. När många människor ska anta ett visst beteende eller utföra en viss uppgift är denna modell användbar. Exempel på detta skulle kunna vara arbetsplatser där arbetsgivaren kan kontrollera vilka hemsidor som de anställda besöker. Eller videoövervakning i kollektivtrafiken. Den modell är enligt Foucault (2003) ett uttryck för maktens förhållningsätt gentemot människornas vardag och liv, en subtil tvångsmetod. Påtryckningarna är alltid närvarande, och verkar innan felet har begåtts, på så sätt behöver makten inte ingripa.

Normalisation

Normalisation blir vid sidan av övervakningen en av de viktigaste maktredskapen. Man kan på sätt och vis säga att normalisationen gör det möjligt att skapa homogenitet, men detta verktyg fungerar genom att individualisera, och gör det möjligt att fastställa nivåer och mäta avvikelser (Foucault, 2003). Homogeniteten får utgöra regel, och genom att upphöja det beteende, eller mål som vill uppnås, och konstant vara uppmärksam på avvikelser ifrån detta, skapas det upphöjda beteendet som norm. Den lämpliga utvecklingen premieras, övervakningen är således viktigt också inom detta maktredskap. Genom att synliggöra individer blir det möjligt att jämföra dessa med den norm som har skapats, och hierarkisera dessa individer i förhållande till varandra. Som ett exempel på detta kan nämnas att länge var individualiteten något som inte beskrevs, men som ett uttryck för denna disciplineringsstendens

börjar man beskriva den enskilda individen i vetenskapen. När en vetenskap är bildad kring individen kan dessa maktredskap användas för att klassificera, normalisera och utesluta (Foucault, 2003).

Tidigare forskning

Diskursen om det livslånga lärandet

Pedagogisk dokumentation har i flera studier kopplats samman med vad som har kommit att kallas för diskursen om det livslånga lärandet, se bland annat Bjervås (2011).

Uttrycket livslångt lärande har spridit sig, och används numera långt utanför den politiska världen där den en gång började användas. Numera påträffas diskursen inom en mängd olika områden så som skola, universitet, arbetsliv, bibliotek och så vidare. Skapandet av det lärande samhället har blivit ett högt värderat mål. Det livslånga lärandet har olika betydelser i olika delar av världen, Berglund (2004) fokuserar på vad för betydelser som livslångt lärande får i väst, närmare bestämt Australien, USA och Sverige. Det finns inom dessa tre länder skillnader i vad livslångt lärande får för betydelse. Livslångt lärande används ofta som ett redskap inom politiken, ett redskap som förväntas kunna skapa tillväxt och goda förhållanden för både nation, företag och individ. I alla tre länder diskuteras planeringen av utbildning och lärande som strategiska verktyg för ekonomisk tillväxt och förmågan att vara konkurrenskraftig internationellt (Berglund, 2004). Diskursen lutar i alla tre länder i studien mot dessa ekonomiska aspekter som Berglund (2004) kallar västerländskt neo-liberala. En grundtanke är att vi lever i en kunskapsekonomi, och innanför denna räcker inte det kunnandet som lärs i skolan för att möta de ständigt förändrande krav som arbetsmarknaden ställer. ”Unemployment is, to a large extent, thought of as a result of a mismatch between new labourmarket needs and people’s outdated irrelevant competencies” (Berglund, 2004 s. 39).

Idealen som det lärande samhället bygger på är vad Berglund i en senare studie (2007) kallar ekonomisk rationalitet. Att konkurrera på marknaden har blivit något gott i sig. Deltagande i det livslånga lärandet är inte längre ett val utan ett krav för överlevnad. Man kan enligt Berglund (2007) påstå att det finns en socialdarwinistisk aspekt inom diskursen om det livslånga lärandet, individer uppmuntras att ta ökande kontroll över sitt eget lärande, planerandet av den egna utvecklingen och att göra investeringar i sin framtid. I studien studerar Berglund (2007) hur den eftersträvansvärda individen konstrueras språkligt inom diskursen om det livslånga lärandet i samtida policy, samt hur detta språk exkluderar de som inte kan eller vill anpassa sig till diskursens ideal. Diskursen om det livslånga lärandet erbjuder en norm där uppdaterandet av kunskap och förmågor blir det sätt på vilken individen kan anpassa sig till och stärka sin ställning inom marknaden. Deltagaren i det livslånga lärandet förväntas positionera sig själv på arbetsmarknaden, och söka vägar till kontinuerlig anställning (Berglund, 2007).

Att vara en person som deltar i det livslånga lärandet förknippas med att vara, aktiv, kapabel, ansvarstagande, motiverad, flexibel, engagerad, disciplinerad, framgångsrik, informerad, erfaren, passionerad, kompetent, samarbetsvillig, kompatibel, självsäker och autonom. Begreppet self-directed learner som ibland används är talande, då dessa individer bör ha en inneboende motivation, och vara engagerade i sitt eget lärande, och sina livsval (Berglund, 2007). Dessa förmågor anses nödvändiga för att kunna delta i det lärande samhället, och finns därför representerade i talet om det livslånga lärandet. Berglund (2007) menar att i och med att dessa förmågor lyfts fram exkluderas samtidigt icke

önskvärda egenskaper, och ett negativt ideal skapas. En individ som inte kan, eller vill anpassa sig till denna diskurs beskrivs som ofunktionell och opassande i det ideala lärande samhället. I och med detta konstrueras dessa individer som otillräckliga. Avsaknad av förmåga blir inte automatiskt till ett handikapp menar Berglund (2007). Handikappet finns inte inneboende i kontexten utan produceras av kontexten. Alla beteenden som faller utanför de som förs fram som normala kan ses som ett handikapp i förhållande till det förväntade beteendet.

I Sverige har vissa andra aspekter också kommit att inkluderas i denna diskurs om det livslånga lärandet, så att lärandet inte bara inkluderar förmågor som gör en person attraktiv på arbetsmarknaden, utan också ett eget personligt lärande som fortsätter till och med för äldre personer som har lämnat arbetsmarknaden (Berglund 2004). Trots detta är aspekterna kring anställningsbarhet tydligt synliga i den svenska diskursen (Berglund, 2004). I Sverige tänker man sig också att det livslånga lärandet börjar redan i barndomen (Berglund, 2004).

För att återföra dessa resonemang till förskolans dokumentationsarbete, menar Lindegren och Sparrmann (2003) i en artikel i *Pedagogisk forskning i Sverige* på ett liknande sätt att genom dokumentation får marknaden och politiken tillgång till barnen i förskolan. Eftersom det genom dokumentation sker en sammanblandning av vardag, utbildning, forskning och politik, på ett sätt som gör det vardagliga åtkomligt för politiken, och politiken blir synliggjord i vardagen. Barnen i förskolan blir alltså indragna i politiska processer, och förskolans barn förbereds i ung ålder på att ta de positioner som politiken och marknaden erbjuder och har ett intresse att upprätthålla menar Lindegren och Sparrman (2003)

Dokumentation som styrningsteknik

Fendler (1998) bygger i en studie vidare på Foucaults begrepp regementalitet, och menar att makter i samhället idag strävar mot att skapa individer som är anpassningsbara och utvecklingsbara. Med interaktiv pedagogik menar hon en pedagogik där pedagogen är responsiv gentemot barnet, och lär ut genom att anpassa sitt material efter barnets intressen. Detta sätt att undervisa skapar en ny typ av människa än tidigare undervisningsmetoder i och med att den riktar sig emot, och vill styra viljan. Att barn lär sig i förhållande till uppställda mål räcker inte, barnet ska också vilja lära och tycka att det är kul (Fendler, 1998). Bartholdsson (2008) har i sin avhandling studerat hur elever konstrueras genom socialisation, maktrelationer, styrningstekniker och läroprocesser. Bartholdsson (2008) observerar i sin avhandling ett liknande fenomen som Fendler (1998). Bartholdsson (2008) menar att i vårt demokratiska samhälle måste eleven lära sig att vilja det som skolplikten tvingar. Därför inriktas insatser på att forma individens vilja ”Att utgå från individens egen vilja och att för detta ändamål forma denna vilja att vara inriktad på det önskvärda är den dominansform som tjänar det demokratiska samhället bäst.” (Bartholdsson, 2008 s. 186) Bartholdsson (2008) har gjort sin studie i skolan, föreliggande studie har utförts på dokument som rör förskolan, det finns alltså vissa avgörande skillnader. Bartholdssons (2008) studie är intressant då den liksom föreliggande studie har intresserat sig för vilja och styrning av denna vilja.

Med ett socialkonstruktivistiskt närmande till lärande deltar både lärare och barn aktivt till att konstruera en identitet där vilja till deltagande, ofta kallad motivation blir en viktig aspekt. Den utbildade individen är den som kan disciplinera sitt innersta till att vilja det som förväntas av den (Fendler 1998). Viljan menar Fendler (1998) har inte tidigare varit föremål för styrning inom pedagogik, då tidigare utbildning främst har syftat till att utveckla intellekt, moral, beteende, och medborgarskap. Den interaktiva pedagogiken kan uppfattas sakna styrning av barnet, tvärtom menar Fendler (1998) att den interaktiva pedagogiken skapar en alldeles egen typ av disciplineringssteknologi,

i och med att barnet görs responsivt. På samma sätt görs också läraren responsiv gentemot barnet. Trots att interaktionen kan verka öppen och sakna mål finns det på förhand fastställda mål i läroplanerna. På samma sätt menar Bartholdsson (2008) att utvärdering (så som hon kom i kontakt med verktyget i sin studie) ofta har framhållits som neutral, och att uppmuntra en utveckling mot den autonoma och harmoniska människan. Men man kan också se utvärdering som ett styrningsinstrument som skapar självreglerande och granskningsbara individer. Bartholdsson skriver ”Det är ett starkt normaliserande verktyg i vilket varje elev kan framstå som unik, samtidigt som alla styrs mot samma resultat i form av ett oproblematiskt, välanpassat och moget ‘sig själv’.” (Bartholdsson, 2008 s. 187)

Dokumentation innebär att bli placerad under andras blickar och att bli utsatt för andras bedömningar och kommentarer, vilket kan få en normaliserande effekt, då barn blir påmind om vad som betraktas som det eftersträvsvärda och goda förskolebarnet menar Lindegren och Sparrman (2003). I dokumentationen är barn betraktade av vuxna, barnen betraktar andra barn, men inte de vuxna. På så sätt får de en underordnad position, där andra pedagoger, föräldrar och politiker har makt att definiera (Lindegren & Sparrman, 2003).

Det finns ett starkt förhållande mellan frihet och disciplin inom moderna liberala demokratier skriver Fendler (1998). Individen får frihet i utbyte mot att den disciplinerar sig själv att följa gällande normer. Detta blir en del i medborgarskapet. Nutida frihet är en effekt av regementalitet (Fendler 1998). Den ökade frekvensen av kontroll som den interaktiva pedagogiken erbjuder kan ses som en del av hur vi övergår till det som Deleuze (1992) kallar ett kontrollsamhälle. En annan skillnad mellan disciplinsamhället, och det kontrollsamhälle som vi nu enligt Deleuze (1992) träder in i är att i disciplinsamhället gick människor emellan olika institutioner som skola, fabrik och sjukhus. Alla hade de en disciplinär makt, men denna tog slut när man lämnade dessa institutioner. Kontrollsamhället ska enligt Deleuze (1992) inte erbjuda några sådana möjligheter till att avsluta, och vara färdig med en viss institution. Fendler (1998) drar paralleller mellan denna aspekt av kontrollsamhället, och diskursen om det livslånga lärandet som förutsätter att individen är beredd att lära livet ut.

Föreliggande studies bidrag

Föreliggande studie vill belysa hur de ovan nämnda aspekterna rörande styrning av vilja, främst vilja till lärande, kommer till uttryck i förskolans läroplan (skolverket, 2010), samt de två andra studerade dokumenten (skolverket, 2012) (utbildningsdepartementet, 2008). Föreliggande studie vill också belysa huruvida den diskurs som ovan benämnts diskursen om det livslånga lärandet (Berglund, 2004, 2007) tar sig in i de studerade dokumenten (skolverket, 2010) (skolverket, 2012) (utbildningsdepartementet, 2008) och påverkar de ideal som i texterna målas upp.

Metod

Diskursanalys

Diskursanalys är en metod som synliggör språkets skapande kraft, det som vi ser som sant är en språklig konstruktion som är i oupphörlig förändring. Utifrån det för studien valda perspektivet bör all kunskap förstås som en tolkning bland andra möjliga tolkningar (Börjesson, 2003). Det studerade

materialet ses som språkliga utsagor som beskriver en verklighet. Inom diskurser skapas ständigt beskrivningar av verkligheten, vissa får status av att vara sanna, andra utesluts. Den diskursanalytiska metoden ger forskaren möjlighet att studera hur en diskurs konstrueras, hur den i tal och text innesluter och utesluter, vad den skapar som normalt och vad som därigenom bli avvikande (Fejes & Thornberg, 2009). Diskurser och kategoriseringar indefinierande såväl som utdefinierande, Börjesson (2003) tar som exempel hemlös vilket som kategori står i förhållande till de som har ett eget boende. Kategorier är aldrig helt neutrala, personen med eget boende framstår i förhållande till den hemlösa som skötsam och välanpassad, den hemlösa framstår som problematisk (Börjesson, 2003). På detta sätt blir diskurser normaliserande, då de talar om det eftersträvansvärda, och därmed också det som inte är eftersträvansvärt (Fejes & Thornberg, 2009).

Val av metod

Diskursanalytisk metod ger möjligheter att synliggöra språkets formande och skapande kraft (Fejes & Thornberg, 2009). Vilket är vad föreliggande studie försöker göra. Vilken tolkning av verkligheten konstrueras i de studerade dokumenten? Hur förhåller sig dokumenten till de subjekt som tas upp, främst pedagoger och barn? Hur kan dessa subjekt på olika sätt bli formade av dokumenten, och av de metoder som dokumenten beskriver. För att se på detta har begrepp från Foucaults begreppsåda använts, dessa finns närmare beskrivna under teoretiskt perspektiv.

Dokumentet som har studerats är vad Börjesson (2003) skulle kalla naturligt förekommande material, på grund av att de finns, och hade funnits även om forskaren inte hade intresserat sig för dem. Till skillnad från intervjuer och laboratorieexperiment som är av forskaren konstruerade situationer. I vissa kretsar, och i en viss typ av forskning räknas naturligt förekommande material som säkrare. Börjesson (2003) menar att så nödvändigtvis inte är fallet. I detta fall menar jag att användandet av naturligt förekommande material har hjälpt studiens trovärdighet. I och med att jag inte behöver oroa mig för att jag med mina frågor producerat åsikter och fakta och därmed låtit mina föreställningar bli en del av det studerade materialet, vilket kunde ha varit fallet med en intervjumetod (Börjesson, 2003). Däremot finns mina föreställningar närvarande i hur jag valt ut material, och analyserat detta, vilket jag inte kan komma ifrån.

Denna diskursanalys kommer fokusera på den retoriska aspekten av texterna, och inte den lingvistiska aspekten (Phillips & Winther Jørgensen, 2000). Att enbart fokusera på retoriken har gett mig mer än tillräckligt material att arbeta med. Jag skiljer inte mellan diskursiva och icke diskursiva element i texterna (Phillips & Winther Jørgensen, 2000), utan utgår ifrån att allt i dokumenten är en del av diskursen och att det inte går att urskilja något som är oberoende av diskursen.

Sist i denna del en kommentar om makt. Foucaults (2003) perspektiv är intressant för det material som har valts ut för att studeras, men det är inte det enda möjliga. Att studera dessa dokument ur ett annat perspektiv skulle ge en annan bild av innehållet. Det är viktigt att poängtera att innehållet i dokumenten inte nödvändigtvis behandlar makt, men det är med ett sådant perspektiv som jag har valt att se på materialet, och därför kommer sådana aspekter fram.

Urval och avgränsningar

De tre texter som studerats är en del av en sådan pyramid som Foucault (2003) kallar hierarkisk övervakning. Regeringen ger ett uppdrag till skolverket, skolverket ger ett uppdrag till pedagogerna på

förskolorna. I föreliggande studie ses dessa dokument som uttryck för ett sätt att tänka, kring dokumentation, barn, pedagoger och förskola.

Alla tre dokument som studerats hade figurerat i texter när jag läst till bakgrund och tidigare studier, att hitta material att studera har inte varit svårt, problemet har snarare varit att bestämma sig för vilket material som ska studeras.

Studiens intresse har inte varit att studera hur dokumentationsverktyget används i praktiken. Metoden och materialet som studerats tillåter forskaren bara att se hur man vill att dokumentation ska fungera ute i verksamheterna, huruvida det verkligen ser ut så går inte utifrån denna studie att svara på, detta har heller inte varit studiens mål, då intresset har varit vilka syften de dokument som studerats tillskriver dokumentationsarbete. Likaså argumenteras vad som är en lämplig utveckling för en individ på andra platser, därför skulle frågan om vilka diskurser som styr detta antagligen effektivare studeras på ett annat håll. I och med institutionerna som producerat dokumentens makt, samt dokumentens, då främst läroplanens (skolverket, 2010) förhållande till verksamheterna verkar det sannolikt att dessa beskrivningar av dokumentationsarbete får konsekvenser. De ger uppmaningar och handlingsmöjligheter, och bidrar till att producera (Foucault, 2008) den värld, eller det perspektiv i vilket dokumentationsarbete upplevs som en god ide, och nödvändigt.

All verksamhet är diskursiv, och en diskurs är i högsta grad verklig, man kan inte tänka att en diskurs är ett avskilt fenomen, och att kärnan ska sökas på en mer fundamental nivå. Den konstituerar den sociala omvärlden, pekar ut handlingsmöjligheter och skapar förutsättningar för handling (Phillips & Winther Jørgensen, 2000).

De studerade texterna är

Läroplan för förskola

Att som i läroplanen (skolverket 2010) i samma dokument få tillgång till vilka mål som regementaliteten syftar mot, samt vilka verktyg och metoder som kan få individen att utvecklas i den riktningen är intressant. I detta dokument finns dels de ställningstaganden om vad som är en lämplig utveckling, dels argumenterar föreliggande studie för att dokumentationen förs fram som en metod för att styra individer mot dessa mål. Detta är också i ett dokument som ska styra över verksamheterna, vilket torde innebära att innehållet får inverkan över hur styrningen går till.

Stöddokumentet

Som ett förtydligande gav skolverket (2012) ut ett längre dokument som skulle vägleda förskolorna i deras dokumentationsarbete, tanken var att detta dokument också kunde komplettera studien, på samma sätt som det är tänkt att komplettera bilden av dokumentation som ges i läroplanen.

Uppdraget ifrån regeringen

För att göra studien bredare gjordes valet att också arbeta med det uppdrag som regeringen gav till skolverket (utbildningsdepartementet, 2008), i vilket skolverket fick i uppdrag att påbörja arbetet med revideringen av läroplanen, för att se hur detta uppdrag såg ut. Vilka tankar som fanns närvarande redan då.

De studerade dokument fanns tillgängliga på vardera institutions hemsida.

Valet att arbeta med officiella dokument, och inte ta studien närmare själva verksamheterna har både för och nackdelar. Det ger en klar bild av vad som från officiellt håll är tanken eller tankarna. Vilken funktion dokumentationen får i praktiken kan studien däremot inte besvara, utan kan bara säga något

om studieobjektet i förhållande till de material som studien är baserad på. På samma sätt hade en studie på förskolorna antagligen till stor del gett information om hur förhållandena på just de förskolorna sett ut.

Att genomföra studien på det sätt som gjorts har åtminstone gett en bra bild av makt i förhållande till dessa tre dokument som producerats av två aktörer (skolverket och regeringen) vilka har makt över förskolans verksamhet.

Ytterligare en viktig avgränsning som har gjorts är att i läroplanen för förskola (skolverket, 2010) se hur materialet förhåller sig till förskolläraren. Läroplanen (skolverket, 2010) är det enda av de studerade dokumenten som konsekvent gör skillnad på förskollärare och arbetslaget, och ger på många punkter förskolläraren ett utökat ansvar jämnt emot arbetslaget. Att se på de krav som ställs på förskollärarna, innefattar de krav som ställs på arbetslaget, sådan har åtminstone varit forskarens förståelse vid utförandet av denna studie. Föreliggande studies resultat visar därav ingen uppdelning av de olika rollerna på förskolan, då detta inte har varit en del av studiens frågeställningar, och skulle ha gjort resultatet rörigare och mer svårstrukturerat.

Genomförande, databearbetning och analysmetod

Fejes och Thornberg (2009) poängterar att Foucault inte lämnade några anvisningar för hur en analys skulle genomföras, utan såg sina begrepp som verktyg som kunde plockas upp av andra forskare.

Den mer strukturerade databearbetningen inleddes med att alla rubriker lästes i ordning utan att i detta skede behandla den övriga texten (Fejes & Thornberg, 2009). Databearbetning fortsatte med att texterna lästes igenom flertalet gånger. Detta för att ge mig en bild av innehållet, och jag försökte under detta första stadium att läsa igenom texterna med ett så öppet sinne som möjligt. Det blev snabbt tydligt att vissa delar av det jag läst till studien gick lätt för mig att passa in i det studerade materialet. Mer och mer gled jag in i att tolka materialet utifrån de forskare som jag läst vilkas arbete lånade sig självt till detta. Under detta stadium av insamlandet var jag mycket intresserad av formuleringar som rörde lust och vilja och nyfikenhet. Detta på grund av det som jag tidigare läst hade handlat om detta (Fendler, 1998), vilket gav upphov till kategoriseringarna, Att lära barn att lära, Barn synliggörs i dokumentation och Pedagoger synliggörs i dokumentation. Börjesson (2003) gav upphov till, Den ideala pedagogen och Det ideala förskolebarnet. Utifrån Berglund, (2004, 2007) såg jag att vissa saker kunde kopplas till diskursen om det livslånga lärandet. Utifrån kategorierna ovan plockades delar ifrån texterna. Från alla texter tillsammans samlades ca 30 A4 sidor text, dessa lästes igenom flera gånger. Kategoriseringsarbetet fortsatte sedan med att citaten lästes igenom och kommentarer skrevs till varje citat. Därefter skrevs alla sidor ut, och citaten klipptes ut med deras kommentarer. Dessa citat grupperades i sina kategorier genom att sättas fast med häftmassa, på stora olivfärgade papper. I texten ovan har dessa teman placerats in under de författare i vilkas texter det funnits stöd för dem. Många teman återfinns också hos andra författare som har lästs till denna studie, och också emellan de tre författare som här har valts ut skulle det gå att flytta teman på grund av detta. Trots det har denna indelning gjorts, detta för att illustrera hur tidigare texter har varit behjälpliga i detta skede. I presentationen av mitt resultat har jag valt en annan indelning av resultatet som jag bedömer vara lättare överblickbar. Jag har där valt att tematisera studien snarare utifrån frågor om hur dokumentation i dokumenten förväntas kunna styra, och vilken styrning som blir tydlig med de för studien utvalda teoretiska begreppen, dels för förskolans barn, dels för förskolans pedagoger, samt vilka mål denna styrning riktar sig mot att uppnå.

Studiens kvalitet

En kritik mot föreliggande studie är att den i för stor utsträckning bygger på en färdig uppfattning om dokumentation, studien påverkades av att mycket hade lästs innan databearbetningen inleddes. I kategoriseringsarbetet har som tidigare beskrivits den tidigare forskning som lästs varit till stor hjälp, på så sätt att denna kunskap bidrog med kategoriseringar. Det är på grund av detta mycket möjligt att en annan forskare med annan förkunskap skulle hitta andra aspekter att fokusera på, och skulle få ett annorlunda resultat.

Detta behöver däremot inte bara vara negativt. Vad vi har möjlighet att se styrs av de kategorier som vi har tillgängliga, och för att värden ska framträda på ett meningsfullt sätt behövs dessa kategorier. Begrepp och kategorier är därför inte bara till förtret, utan också nödvändiga (Börjesson, 2003). Däremot ska vi inte föreställa oss att de kategorier som vi har tillgängliga på förhand är de enda sätt som materialet kan tolkas på.

Det är också viktigt att här poängtera att forskaren som arbetar med diskursanalys aldrig kan vara helt objektiv, forskningen är ett möte mellan materialet som denne väljer ut att arbeta med, de begrepp som har valts ut och vad forskaren bär med sig i form av tidigare erfarenheter (Bjervås, 2011). Det är hur som helst tydligt att den tidigare forskningen och de teoretiska begrepp som valts ut haft en stor inverkan på denna studies databearbetning. Ett sätt att komma runt detta hade kunnat vara att påbörja studien innan så mycket hade lästs, och sedan låta forskarens spontana förståelse för materialet få styra vilka texter som skulle läsas till bakgrund, tidigare studier, teoretiska perspektiv. Detta är en ingång som jag skulle vilja prova om jag någonsin kommer göra en liknande studie.

En annan svaghet skulle kunna vara det begränsade underlaget. Att finna dokument där innehållet i läroplanen diskuterades innan revideringen, eller den första läroplanen för förskola hade varit ett gott tillskott till studien som antagligen hade gjort att vissa frågor vad gäller vilka diskurser, eller tankegångar var styrande när vissa mål och begrepp lades till styrdokumentet (skolverket, 2010) säkrare kunnat besvaras .

Forskningsetiska överväganden

Föreliggande studie är enbart bedriven på textmaterial som är offentliga material. I studien har bedömningen gjorts att denna forskning osannolikt kan komma att orsaka obehag (Vetenskapsrådet, 2011) för de som skrivit de dokument som studerats. Det går inte att skydda textförfattarnas identitet eller integritet då dessa texter funnits i offentligheten redan innan studien gjorts. Dessa dokument omfattas av offentlighetsprincipen (Regeringskansliet, 2013) vilken bygger på en ide om att demokratin ska kunna, och till och med må bra av att granskas. I detta fall har bedömningen gjorts att det etiska i att bedriva forskning på detta område långt överskrider de medverkande textförfattarnas möjliga, men osannolika obehag.

Resultat och analys

I presenterandet av resultatet har de kategoriseringar som legat till grund för studiens resultat frångåtts, då bedömningen gjorts att resultatet skulle bli enklare att överblicka med en annan tematisering.

Denna tematisering har gjorts utifrån tre rubriker där den första, *Lära barn att vilja lära* främst söker besvara frågan hur dokumentation förväntas, och kan förstås styra barn emot en vilja till lärande? Rubriken därefter, *Lära barn rätt saker*, vill visa på andra förmågor som dokumentation i förskolan förväntas medföra. Den sista rubriken *Lära pedagoger att lära barn* söker illustrera hur dokumentation förväntas kunna styra förskolans pedagoger och i förlängning också förskolans barn.

Lära barn att vilja lära

I alla tre dokument som studerats skrivs det om att uppmuntra barns lust att lära och att deras vilja att lära ska stimuleras. Det skrivs om att utmana barns nyfikenhet och att ta vara på barns vetgirighet. Det är tydligt att lusten att lära ska utvecklas, det nämns flera gånger i läroplanen (skolverket, 2010), och anges som ett stort skäl till att regeringen ville revidera läroplanen. Det blir alltså tydligt att utvecklandet av barns vilja till lärande är ett mål som förskolan ska arbeta mot.

Regeringen bedömer att förskolans potential att stimulera barns naturliga lust att lära inte har utnyttjats fullt ut. (utbildningsdepartementet, 2008 s. 2)

Barns lust att lära kopplas ovan till det naturgivna, och det skrivs om en naturlig lust att lära. Genom textavsnitt kring betydelsen av lust till lärande är det tydligt att ett av förskolans uppdrag är att utveckla barns lust att lära. Här nedan följer en genomgång av hur man i de studerade dokumenten föreställer sig att sambandet mellan dokumentation och lust att lära ser ut. Detta sätt att tänka finns inte representerat i regeringens (utbildningsdepartementet, 2008) dokument. Tanken är att dokumentation av barns lärande ska utveckla deras lust att lära, men man förklarar inte närmare hur detta ska gå till. Ifrån skolverket (2010, 2012) framhålls att den pedagogiska verksamheten ska bygga vidare på barns intressen, utforskanden, nyfikenhet, vilja att lära och lust att lära. I läroplanens kapitel om dokumentation skriver skolverket,

Utforskande, nyfikenhet och lust att lära ska utgöra grunden för förskolans verksamhet. Den ska utgå ifrån barnens erfarenheter, intressen, behov och åsikter. Flödet av barnens tankar och idéer ska tas till vara för att skapa mångfald i lärandet. (skolverket, 2010 s. 9)

Barnens intressen ska tas tillvara. Vilket innebär att planerad verksamhet ska baseras på dessa intressen. Samtidigt som det blir tydligt att arbetet ska baseras på barns intressen, förs dokumentation fram som ett verktyg som kan synliggöra dessa intressen. Bland annat i följande citat.

För att stödja och utmana barn i deras lärande behövs kunskap om varje barns erfarenheter, kunnande och delaktighet samt inflytande över och intresse för de olika målområdena. Det behövs också kunskap om hur barns utforskande, frågor, erfarenheter och engagemang tas till vara i verksamheten, hur deras kunnande förändras samt när de upplever verksamheten som intressant, rolig och meningsfull. (skolverket, 2010 s. 14)

skolverket (2010, 2012) menar att pedagogiskt arbete som utgår ifrån barns intressen, behov och åsikter skulle kunna utveckla barns lust att lära. Dokumentation beskrivs som ett redskap som kan visa vad barn visar lust för. Ett arbete med barnen ska baseras på det barn visar lust för eftersom skolverket föreställer sig att detta ska göra att barnen tycker att det är roligare att lära sig. Detta blir allra tydligast i stödmaterialiet (skolverket, 2012). Men även formuleringar i läroplanen (skolverket, 2010) tyder på att ett sådant tankesätt, bland annat i citatet ovan. Dokumentation framhålls som ett verktyg för att kunna uppmuntra eller stimulera barns nyfikenhet och lust att lära. Denna koppling mellan dokumentation och vilja att lära finns även i regeringens dokument.

Det tillhör personalens uppgift att uppmuntra barnens nyfikenhet och lust till lärande genom lek och se möjligheterna till lärande. För att kunna göra detta behöver personalen kunna följa barnens lärande och dokumentera detta. (utbildningsdepartementet, 2008 s. 3)

Det skrivs på samma sätt i läroplanen om att dokumentation kan skapa goda villkor för lärande, och att man med pedagogisk dokumentation ska kunna följa upp och analysera utveckling och lärande. Tidigare i denna del visas på att ökad lust till lärande är en effekt som dokumentationsarbetet också i läroplanen förväntas ha.

Förskolans verksamhet kopplas särskilt tydligt i läroplanen till ett livslångt lärande.

Förskolan ska lägga grunden för ett livslångt lärande. (skolverket, 2010 s. 5)

I regeringens dokument skrivs det om att ge tidig språklig och matematisk stimulans, vilket skulle kunna förbereda barn för deras skolgång (utbildningsdepartementet 2008). Dessa formuleringar drar också tankarna till att det lärande som sker i förskolan är början på ett livslångt lärande. Man gör därefter skillnad på pedagogik och omvårdnad, och menar att det pedagogiska uppdraget det senaste årtiondet har fått en större betydelse.

Analys av resultat

Det går här att se strukturen av hierarkisk övervakning (Foucault, 2003), där uppdraget går från regeringen, ner till skolverket och sedan genom läroplan förmedlas till förskolans anställda vilka förväntas utföra det som läroplanen förmanar. Politisk vision förväntas på så sätt bli till praktik. Det resonemang, där lärande och utvecklande av kunskap blivit avgörande tycks ha påverkat hur bilden av förskolans verksamhet målas upp i de studerade dokumenten. Regeringen (utbildningsdepartementet, 2008) poängterar att utvecklingen på senare år har gått mot att det pedagogiska uppdraget har blivit viktigare. Med det pedagogiska uppdraget tycks menas barns utvecklande av kunskaper, troligtvis främst inom språk och matematik då dessa två nämns strax innan i texten.

I läroplanen (skolverket, 2010) kopplas förskolans verksamhet tydligt till ett livslångt lärande. Barns lust att lära ska stimuleras, många olika formuleringar används, man skriver om nyfikenhet, man skriver om att ta vara på barns lust att lära, och vilja att lära. I och med att det lärande förskolebarnet målas upp som det efersträvansvärda, så är det relevant att tala om en normalisationsprocess (Foucault 2003). Det lärande barnet kopplas från regeringens (utbildningsdepartementet 2008) håll även till en idé om att det är det naturliga sättet för ett barn att vara. Det "naturligas ställning" har länge varit stark, och svårt att ifrågasätta. När en diskurs kopplas till naturen blir den också normaliserande, då den talar om sakers naturliga ordning, och allt som faller utanför detta blir onaturligt (Fejes & Thornberg, 2009). Så pass naturligt är däremot inte barns lust att lära att det bara går att låta vara, detta lärande ska på alla sätt tas till vara och utvecklas av pedagogen. Det kan tyckas motsägelsefullt att man arbetar så hårt för att skapa förutsättningar för något som man menar är naturligt för barnet.

Man tycks i texterna förstå sig att utvecklandet av barns lust till lärande går via barns lust. För att utveckla barns lust att lära och producera individer (Foucault, 2008) som har denna lust att lära, ska man utgå ifrån barns lust att lära. Dokumentation är ett redskap som kan hjälpa till att synliggöra vad som barn visar lust för. I läroplanen görs som ovan beskrivet inte kopplingen mellan dokumentation som metod och att utveckla barns lust att lära lika tydligt som i de andra dokumenten, däremot finns den idé som detta antagande tycks bygga på, närvarande i dokumentet, då man skriver om vikten av att känna till när barn upplever verksamheten som meningsfull och rolig (skolverket, 2010). Att skapa lärandesituationer utifrån barns intressen kopplas samman med att lära barn att lära. Detta kan tyckas självklart, föreliggande studie ifrågasätter inte att det skulle kunna vara så. Det är hur som helst

möjligt att föreställa sig andra metoder för att ge barn denna lust att lära. Kanske kunde belöning för lärande också tänkas ha effekten att öka viljan till lärande. Men i dokumenten skrivs det inte om att skapa effektiva belöningssystem, vilket i en annan tid kunde tänkas ha varit en lösning. Detta blir ur ett socialkonstruktivistiskt perspektiv ett exempel på hur kunskap är uppbyggd (Börjesson, 2003). Både i hur problemet formuleras, och blir ett problem, samt i den föreslagna lösningen finns det en aspekt av makt. Det är inte fritt fram för pedagoger att fritt använda vilken metod de vill, för att stimulera barns lust till lärande. Hur detta ska ske har redan bestämts, just nu står Reggio Emilia högt i hierarkin. Och därmed är det därifrån lösningar hämtas. Vilket det faktum att skolverkets (2012) stödmaterial fokuserar på pedagogisk dokumentation tydligt visar.

Lära barn rätt saker

Förutom att synliggöra barns intressen, och att stimulera barns lust att lära, ska dokumentationen visa hur väl verksamheten hjälper barn att lära i relation till målen och intentionerna i läroplanen (skolverket, 2010 skolverket, 2012).

Det teoretiska synsätt och det praktiska tillvägagångssätt och förhållningssätt som skisserats ovan, utgör tillsammans en kunskapsapparat som fungerar på sitt särskilda sätt. Läroplanen är en del i den här kunskapsapparaten. Den ger målsättningar för arbetet som får motorn att fungera och hålla igång. (skolverket 2012 s. 18)

I läroplanen finns vissa mål att sträva mot som beskriver specifika egenskaper som barn bör utveckla, dessa handlar dels om lust att lära, men också om förmåga att fungera självständigt, och i grupp.

utvecklar sin förmåga att lyssna, reflektera och ge uttryck för egna uppfattningar och försöker förstå andras perspektiv, (skolverket, 2010 s. 10)

Förskolan ska också sträva efter att varje barn utvecklar en identitet som de känner sig trygga med (skolverket, 2010). Det blir alltså förskolans uppdrag att arbeta för att varje barn utvecklar en identitet som de känner trygghet i. Nyfikenhet, lust att lära, autonomi och samarbetsförmåga är förmågor som förskolan ska sträva mot att varje barn utvecklar (skolverket 2010).

Analys av resultat

Det görs i alla tre dokumenten klart att lärandet ska ske i förhållande till intentionerna och målen i läroplanen. I och med att dokumentation som metod förväntas kunna visa när barn utvecklas i relation till de i läroplanen redan fastställda målen, är det relevant att tala om dokumentation som en del i en normalisationsmekanism. Dokumentation förväntas ge pedagogerna möjlighet att övervaka barnens utveckling och lärande, och se till att det som barnen lär sig sker i den riktning som läroplanen anger. Målen i läroplanen är särskilt intressanta att se på med begreppet regementalitet (Foucault 2003, 2008), här finns förklarat vilken typ av individ som förskolan ska sträva mot att producera (Foucault 2003). De mål som dokumentation ska hjälpa till att sträva mot beskriver förmågor som man vill att alla barn ska utveckla. I och med att man delar upp individens olika förmågor (Foucault, 2003), kan man jämföra individen med de normer som läroplanen gör gällande och rättfärdiga insatser för att styra barn mot denna sanktionerade utveckling. Barnet styrs mot att bli till en nyfiken, autonom och samarbetsvillig individ. Pedagogens uppdrag blir att genomföra insatser för att få barn att utveckla dessa förmågor, där sådana insatser behövs. På detta sätt ges läroplanen (Skolverket, 2010) stora möjligheter till aktörskap i verksamheterna. Då det här finns angivet i målen vilken utveckling som är eftersträvarvärd, samt en metod för att synliggöra hur väl verksamheterna strävar mot dessa mål.

Lära pedagoger att lära barn

Dokumentationen ska synliggöra barnen i förskolan. Deras aktiviteter, lärande, läroprocesser, intressen och utveckling. Men den ska också synliggöra den pedagogiska miljön, pedagogernas förmågor och förhållningssätt. Det framhålls tydligt att dokumentation inte syftar till att utvärdera barnen i förhållande till någon norm, utan att utvärdera verksamheten, och hur väl verksamheten lyckas utveckla barns lärande och möjligheter att lära (skolverket, 2010). Det som dokumenteras är barnens aktiviteter, men man är i alla tre dokumenten väldigt noggrann med att framhålla att det är verksamheten som utvärderas och bedöms. Dokumentationen synliggör därmed inte enbart barnen, för att utveckla verksamheten behöver också verksamheten synliggöras.

Syftet är att kunna utmana barnens lärande och utifrån detta följa upp och utveckla verksamheten, inte att mäta enskilda barns kunskaper eller färdigheter och jämföra dem med varandra. (utbildningsdepartementet, 2008 s, 3)

Detta blir särskilt synligt i dokumenten ifrån skolverket, att även om barnens lärande är det som synliggörs, bör en kritisk blick riktas emot förskolan och de möjligheter till lärande som förskolan skapar. I stödmaterialet blir det extra tydligt att en kritisk blick riktas mot pedagogerna. Dessa pedagoger ska rannsaka sig själva och sina kolleger, för att skapa en förståelse för hur de och deras metoder påverkar barnen i fråga om kunskap.

För att ha möjlighet att använda den pedagogiska dokumentationen på ett kritiskt sätt är det givetvis mycket betydelsefullt att det upprättas ett tillåtande klimat bland personalen på förskolan. Det är ingen lätt uppgift att våga diskutera sitt eget arbetssätt och förhållningssätt och sin egen del i den kunskapsapparat som förskolan bildar. (skolverket, 2012 s. 65)

Arbetet med dokumentation ställer krav på pedagogerna, de behöver i genomförandet av dokumenterandet vara villiga till både självkranskansan, och att diskutera sitt arbete med annan personal. Personalen ska få möjlighet till att kontinuerligt utöka sin kompetens, förmåga och sitt kunnande (skolverket, 2010). Pedagogerna konstrueras på detta sätt som en individ som bör vara villig att lära och förändras.

Analys av resultat

Som ett verktyg för att skapa barn som vill lära framställs dokumentation främst att verka indirekt över barnen, via pedagogerna. Det är ett verktyg som gör det möjligt för pedagogerna att skapa bättre förutsättningar för att skapa barn som vill lära. Dokumentation framhålls som ett verktyg som kan användas för att utveckla barns lärande. I dokumentationen blir inte bara barnens aktiviteter synliga, utan också pedagogernas förmåga att skapa rum och situationer i vilka lärande görs möjligt, samt om pedagogers förmåga att skapa lärande och situationer inte är tillräcklig. En kritisk blick riktas emot pedagogerna och verksamheten, och vilka möjligheter för lärande som dessa skapar samt huruvida arbetet sker i enlighet med målen i läroplanen, dessa frågor ska diskuteras i arbetslaget, vilket blir extra tydligt i stödmaterialet (skolverket 2012). Dokumentationen blir för pedagogerna ett slags panoptikon (Foucault, 2003). Då pedagogerna i och med detta verktyg synliggörs för kollegor och sig själva, och blir öppna för disciplinering och självdisciplinering (Foucault, 2003).

Dokumentation kan synliggöra brister hos pedagogerna, självkranskansan, kollegors vägledning och fortbildning ska korrigera dessa brister. Straffet är på sätt och vis upplagt som en övning (Foucault, 2003), pedagogens otillräcklighet ska gottgöras med mer lärande. I och med detta presenteras också pedagogerna som en lärande individ, denne ska med hjälp av sitt eget lärande skapa så goda förutsättningar som möjligt för barnens lärande.

På grund av detta blir det relevant att tala om hur dokumenten i relation till lärande fungerar normaliserande för pedagoger såväl som för barn. Lärandet blir på detta sätt norm och ideal, och det blir svårt för en pedagog att konstruera en professionell yrkesroll där denna aspekt av lärande inte finns med.

Diskussion

Syftet med denna studie är att belysa hur dokumentation, som det beskrivs i de ovan studerade dokumenten kan förstås som verktyg för synliggörande och styrning samt hur denna metod i dessa dokument konstrueras för att styra och föreställs fungera. Dokumenten som studerats ger uppmaningar och handlingsmöjligheter, och bidrar till att producera den värld, eller det perspektiv (Foucault 2008) i vilket dokumentationsarbete upplevs som en god ide, och till och med nödvändigt.

Det blir i alla tre dokumenten tydligt att förskolan ska verka för att utveckla barns lust att lära. Fendler (1998) kallar pedagogiker där läraren lär ut genom att anpassa sin undervisning till barnens intressen för interaktiv pedagogik, och menar att detta kan användas för att styra individens vilja till lärande. Det är tydligt i läroplanen (skolverket, 2010) och i stödmaterialet (skolverket, 2012) att metoden som beskrivs bygger på denna princip.

Att dokumentationsarbete skulle vara riktad mot att styra lärandet, framstår i texterna från skolverket (2010, 2012) och regeringen (utbildningsdepartementet, 2008). Styrning sker genom att barnens aktiviteter och intressen synliggörs utifrån i förhand bestämda ramar. Pedagogerna ska sedan kunna planera aktiviteter som stärker barns intresse utifrån tanken om att vilja lära. Dokumentationen ska också synliggöra hur barns utveckling förhåller sig till också andra mål, också detta för att tillåta pedagoger att konstruera situationer i vilka utvecklingen går mer i riktning mot läroplanens (skolverket, 2010) på förhand uppställda mål.

Formuleringarna om att utmana/uppmuntra/inspirera/barns vilja/lust till att lära och vetgirighet/nyfikenhet, genom att arbeta utifrån barns intressen är ofta förekommande i läroplanen (2010) och stödmaterialet (2012), samt förekommande även i dokumentet från regeringen (utbildningsdepartementet 2008). Skillnaden mellan att utmana/uppmuntra/inspirera och styra över motivation är i detta fall mest semantisk. Det går som Fendler (1998) beskriver, att förstå som försök att skapa barn som inte bara lär sig, utan också tycker om att lära, och tycker att lärande är roligt.

För att styra över detta, tycks dokumentation främst föreställas verka via pedagogerna. Detta genom att dokumentationen förväntas synliggöra barns läroprocesser och aktiviteter, samt verksamheten och pedagogernas förmåga att utveckla dessa. I stödmaterialet (skolverket 2012) hävdas att dokumentation är en metod med vilken barns lärande främjas utan att barnen jämförs med någon norm. Föreliggande studie visar till skillnad från detta att de specifika förmågor som förskolan enligt läroplanen (skolverket, 2010) ska arbeta för att barnen ska utveckla, är en norm. Denna norm visar tydligt vilken som är den eftersträvaransvärda utvecklingen, och vilka beteenden som är sanktionerade. De studerade dokumenten fungerar också normaliserande i förhållande till pedagogen på så sätt att de smalnar av möjligheterna till vad och hur en pedagog bör vara. I och med att fokus läggs på lärande blir pedagogen, främst en person som ska verka för lärande. Andra föreställningar är tänkbara, där till

exempel omsorg skulle få en större roll. Detta fokus på lärande får därför ses som en produkt av dess tid, vilket beskrivs i det uppdrag som regeringen gav till skolverket.

I detta dokument kopplar regeringen (utbildningsdepartementet, 2008) också barns lärande och lust till lärande till naturen. Detta blir normaliserande, och det kan dessutom tyckas motsägelsefullt, vilket finns beskrivet under resultat. För att försöka se på detta uttalande med en av de för studien utvalda teoretikerna, Börjesson (2003) kan en elev inte vara misslyckad i sig själv, eleven kan bara vara det i förhållande till de förväntningar som skolan har på eleven. På samma sätt kan förskolans oförmåga samt oförmågan hos de barn som förskolan är med och producerar förstås gentemot de förväntningar som inom diskursen ställs. I den rådande diskursen måste lusten att lära inte ses som medfödd i tillräckligt stor utsträckning, utan är något som individen kan behöva utveckla, för att den lust till lärande som individen känner ska möta de mål som bland annat läroplanen ställer upp. Samtidigt hävdas det på sina håll att denna lust till lärande är just naturlig (utbildningsdepartementet 2008).

Införandet av det nya kapitlet om dokumentation i den reviderade läroplanen (skolverket, 2010) kan med bakgrund av skolverkets (2004) missnöje kring användandet av dokumentation ses som ett försök att tvinga ut detta arbetssätt i praktiken. Läroplanen (skolverket 2010) ger i dess nuvarande form både mål att sträva mot, och ett utvärderingsverktyg för att se hur väl verksamheterna strävar emot dessa mål. På detta vis ges detta dokument möjlighet till aktörskap, det ger uppmaningar och har skapats för att fungera styrande, samtidigt som det erbjuder möjligheter att kontrollera hur detta styrande följs.

Studiens resultat är viktiga då det ger en annan bild av dokumentation än den som vi oftast möter. Dokumentation och pedagogisk dokumentation upplevs ofta sakna styrning av de som den vänder sig mot att utbilda (Fendler, 1998). Idén att barn skapar sin egen kunskap, eller åtminstone ska vara medkonstruktörer är vida spridd. Denna föreställning tycks vara väl förknippad med förskolans dokumentationsarbete. Studiens resultat visar dock att detta utrymme som syftar till att ge barn möjlighet att skapa sin egen kunskap är begränsad i de dokument som studerats. Begränsat utifrån att detta utrymme egentligen bara premieras i de fall då förskolebarns kunskapsskapande sammanfaller med de ideal som läroplanen förmedlar.

Resultatdiskussion

Det som tydligt framkommer i denna studie är att dokumentation i de studerade dokumenten förväntas kunna utveckla barns lust att lära. Studien väljer att se på detta som ett exempel på hur kunskap är uppbyggd (Börjesson, 2003). Huruvida denna tolkning är giltig för den diskurs vilken förs om barns lust att lära också på annat håll har inte studien kunnat kontrollera. Tydligt är i alla fall att denna tolkning har kopplats till ett livslångt lärande.

Valet för denna studie har blivit att använda de resonemang som Berglund (2004, 2007) benämner diskursen om det livslånga lärandet som en övergripande diskurs, samt acceptera att man i denna övergripande diskurs skulle kunna urskilja flera andra diskurser, där en om anställningsbarhet är ett exempel.

Dokumentet innehåller ett sätt att bygga kunskap om barns vilja till lärande, men att denna vilja har blivit ett mål värt att arbeta mot kan i mycket tolkas som ett resultat av de värden som diskursen om det livslånga lärandet bygger på. Studiens resultat kan således förklaras med att vi i dagens samhälle föreställer oss att lärandet och lusten till lärande är viktiga förmågor för individer och samhällen, förmågor som man väldigt gärna vill utveckla. Idén om kunskapssamhällets ständiga förändringar, och krav på ny kompetens har gjort förmågan att lära och lusten att lära till en starkt efterfrågad

egenskap (Berglund, 2007). Diskursen om det livslånga lärandet, som Berglund (2004, 2007) presenterar den, är mycket användbar för att beskriva vilka värden dokumentationsarbetet i förskolan tycks vila på. Särskilt i läroplanen kopplas förskolans verksamhet bokstavligen till ett livslångt lärande. Men också i de övriga dokumenten kopplas dokumentation samman med lärande, barndomen beskrivs som den tid då det livslånga lärandet börjar, då förskolan är den plats där grunden för detta lärande ska läggas (skolverket 2010). I Sverige har diskursen om det livslånga lärandet kommit att omfatta människans tidiga år (Berglund, 2004). Att lärande och förskola hör ihop kan tyckas självklart, det har däremot inte alltid varit på det viset utan detta sätt att tänka om yngre barn i pedagogisk verksamhet har enligt regeringen (utbildningsdepartementet, 2008) vuxit fram under de senaste tio åren, och bör därför ses som en produkt av dess tid, och inte någon naturlig ordning, vilket studien tidigare belyst.

Att producera individer (Foucault, 2008) som har en stor lust att lära kan utifrån diskursen om det livslånga lärandet förstås som väldigt åtråvärt. Det finns som tidigare beskrivits enligt Berglund (2004) i Sverige två aspekter av diskursen om det livslånga lärandet. I stort är det en ekonomisk diskurs som talar om människors anställningsbarhet och anpassningsbarhet i ett kunskapssamhälle. Men diskursen i Sverige skiljer sig från de andra länderna i studien i att man kan anse att utbildning är något bra i sig, utan att det nödvändigtvis ska leda till anställning. Det finns i Sverige också en föreställning om att det livslånga lärandet börjar redan i människans första år (Berglund, 2004), något som tydliga drag kan ses av i texterna som studerats. För att återgå till begreppet regementalitet förs dokumentation fram som ett redskap som kan bidra till att producera individer som har den utvecklade förmåga till lärande som kunskapssamhället tycks efterfråga.

De mål som i resultatet får illustrera hur man med dokumentationens hjälp ska kunna styra barns förmågor har ett starkt förhållande till den aktiva, kompetenta, ansvarstagande, motiverade, samarbetsvilliga, självsäkra, autonoma och informerade individ som diskursen om det livslånga lärandet efterfrågar (Berglund, 2007), ska utvecklas hos barnen.

Dessa förmågor bärs säkerligen också upp av andra diskurser. Förmågorna som beskrivs verkar vara starkt förknippade med bilden av den ideala människan, och lyfts fram på bred front, i olika sammanhang. Det är hur som helst tydligt att barnen ska styras mot att utveckla förmågor som bärs upp av diskursen om det livslånga lärandet, även om det inte enbart är i denna diskurs som dessa förmågor bärs upp. Eftersom ett livslångt lärande nämns i läroplanen låter det troligt att denna diskurs påverkat bilden av den eftersträvnansvärda människan, som målas upp i läroplanen. Också pedagogen styrs emot det livslånga lärandets ideal. I arbetet med dokumentation behöver pedagogerna vara kompetenta, informerade, samarbetsvilliga och flexibla. Ett livslångt lärande har blivit en verklighet för pedagogerna, vad de har lärt sig under utbildningen är inte nödvändigtvis tillräckligt för att de ska kunna utföra sitt arbete. De behöver även få möjligheter till att kontinuerligt uppdatera sina förmågor. Lärandet fortsätter livet ut. De tankar som beskrivs inom diskursen om det livslånga lärandet är antagligen inget nytt för förskolan, och inget som introduceras med dokumentationen. Genom föreliggande studie vill jag däremot påstå att denna diskurs grepp om förskolan i och med dokumentationsarbetet stärkts.

Detta passar väl med den bild som Lindegren och Sparrman (2003) målar upp, där de menar att dokumentation kan vara ett medel med vilket barn förbereds för att inta de positioner som marknaden och politiken vill upprätthålla. Börjesson (2003) menar att nya former av styrning ofta introduceras som en rörelse emot frihet och demokrati, vilka Fendler (1998) menar är sådana värden som denna typ av dokumentationsarbete ofta sammankopplas med. Vidare argumenterar (Fendler 1998) för att denna frihet köps genom att individen själv förväntas ta ansvar för sin dicsiplinering. På

samma sätt skriver Lenz Taguchi (2000) att det som frigör bäst är också det som dicerplinerar mest, detta om pedagogerna i förhållande till de metoder för synliggörande som de i mitten på 1900-talet fick delta i. Förskolans dokumentationsarbete framstår på samma sätt i förhållande till dagens pedagoger som ett redskap för synliggörande och dicerplin/självdicerplin. I och med att dokumentationen ska användas för att synliggöra barns utveckling och lärande i förhållande till läroplanens mål och intentioner tycks man föreställa sig att dokumentation ska fungera på ett sätt som går att förstå som styrande, också i förhållande till förskolans barn. Pedagogen blir bättre på att utforma situationer i vilka barnet uppvisar rätt beteende. Pedagog och barn blir responsiva mot varandra (Fendler, 1998) i och med att pedagogen anpassar sina aktiviteter efter barnet, och barnet uppmuntras anpassa sig efter de intentioner i läroplanen som pedagogen utformar aktiviteterna efter. Läroplanens intentioner är att ge barn nyfikenhet, lust att lära, autonomi och samarbetsförmåga då dessa förmågor finns angivna som mål att sträva mot (skolverket, 2010). Den ökade kvalitet som dokumentation förväntas medföra, kan på detta sätt förstås som en ökad förmåga att styra förskolans barn mot de på förhand bestämda mål som läroplanen (skolverket, 2010) utgör. Dokumentation i svensk förskola förväntas på detta sätt ha en normaliserande effekt. Detta i likhet med den utvärdering som Bartholdsson (2008) observerade i sin studie vilken tog plats i skolan. Vad som är lämplig utveckling är förutbestämt i styrdokumentet. Dokumentationen ska visa att utvecklingen går mot de på förhand uppställda målen.

Lindgren och Sparrman (2003) menar också att dokumentationen kan få en normaliserande effekt. Att bli dokumenterad innebär att bli synliggjord och utsatt för andras bedömningar och kommentarer, vilket kan påminna och styra barnen emot vad som betraktas som det eftersträvansvärda förskolebarnet. I de fall då barnen själva är med och läser samt utvärderar dokumentationen, vilket är vad stödmaterialet (skolverket, 2012) förespråkar, kan det finnas goda möjligheter för denna normalisation att ske. I och med att det vid ett sådant tillfälle skulle kunna bli väldigt tydligt för barn vad det är som pedagoger letar efter i dokumentationen, och därmed vad som är det eftersträvansvärda beteendet.

Den styrning som dokumentation erbjuder behöver inte av barnet uppfattas som ett intrång på dess integritet, att bli synliggjord kan uppfattas som något positivt (Emilsson & Pramling Samuelsson, 2012). Hur en enskild individ uppfattar att bli synliggjord beror antagligen mycket på individen och sammanhanget i vilket individen blir synliggjord. Både Emilsson och Pramling Samuelsson (2012) och Lindgren och Sparrman (2003) visar hur som helst att dokumentationsarbete inte nödvändigtvis för med sig, eller baseras på ett barnperspektiv. I en verksamhet vore det i så fall viktigt att sådana frågor diskuterades.

Övervakningen sker inte fördolt, utan av pedagogerna själva därför är det snarare en typ av inre panoptikon som uppstår, en metod för självdicerplin eller självstyrning, att jämföra med de elevers böcker för självreflektion som Bartholdsson (2008) observerade i sin studie. Kanske lever vi i en tid då övervakningsmetoder blivit så pass vanliga att de alls inte upplevs inkräktande på samma sätt som de tidigare har gjort, då kan den dolda övervakningen som panoptikon erbjuds ersättas av metoder med vilka individen frivilligt synliggör sig själv i förhållande till gällande normer. En okritisk hållning mot tekniker för synliggörande är något som Lindgren och Sparrman (2010) varnar kan bli en konsekvens av vår tids visualiseringskultur.

Centralt i föreliggande studie finns läroplanen för förskola (skolverket, 2010) och dess kapitel kring dokumentation vilket infördes vid revideringen. Till skillnad från den tidigare forskningen belyser föreliggande studie de möjligheter till styrning som utvärderingsverktyget dokumentation från officiellt håll i fallet svensk förskola förväntas få. Den tidigare forskningen har således inte belyst de specifika fall som föreliggande studie behandlar, och visar inte heller på de möjligheter till aktörskap

som dokumentationsarbetet i den reviderade läroplanen (skolverket, 2010) får. Med andra ord visar studien på att i och med att läroplanen för förskola (skolverket, 2010) både anger mål för barnen, och utvärderingsverktyg för att kontrollera hur väl verksamheterna strävar mot dessa mål så finns här möjligheter för dokumentation att få ett aktörskap på förskolorna.

Slutsatser

Dokumentationsarbetet som det framstår i dokumenten som studerats utgör ett försök till styrning av individen. Lusten att lära är den förmåga som dokumentation allra tydligast riktar sig mot att utveckla eller styra. Men också andra förmågor ska med dokumentation kunna synliggöras, och sedan utvecklas. Pedagoger blir i dokumentationen också synliggjord, och dennes beteende och sätt att bedriva verksamhet blir likaså utsatt för styrning. Synliggörandet förs fram som den metod med vilken individerna ska styras mot det önskade beteendet. Det önskade beteendet är ett beteende där lärande är centralt, detta gäller för såväl pedagoger som barn. Idealet kring den lärande individen tycks ha vuxit fram med begrepp som kunskapsekonomi och lärandesamhälle, något som Berglund (2004, 2007) kallar för det livslånga lärandets diskurs.

Betydelser för praktiken och professionen

Utförandet av detta arbete har gett mig mycket kunskaper som sannolikt kommer vara användbara i min yrkespraktik. Jag har nu en ökad förståelse för hur dokumentation på förskolan förväntas bedrivas, och vad den ska leda till, där ett stort fokus läggs på lärande och lust till lärande. Vilket kommer hjälpa mig att själv utföra detta arbete.

Studien har gett mig en helt ny syn på styrdokument, jag har tidigare tänkt att de är formulerade på ett sätt som är universellt bra, och talar om en utveckling som är svår att förstå på något annat sätt än bra. Efter avslutad studie måste detta universella bra ifrågasättas. Det förefaller som om styrdokument oundvikligen är formade av de diskurser och ideologier som vid deras tid cirkulerar. Jag menar här heller inte att styrdokument skulle vara dåliga, men de bör inte uppfattas som neutrala, och oproblematiska. De är dokument som talar om en lämplig utveckling, och därmed också om en olämplig utveckling. En lätt kritisk hållning mot detta kan tyckas vara sund. Vad gör denna lärande norm som studien visar med de barn som inte klarar av att nå upp till de ideal som förmedlas? Vad sker i förskolans verksamheter när dessa värden sprids? Dessa är frågor som jag efter avslutad studie är glad att jag kan ställa, för att på arbetsplatsen problematisera hur och mot vilken utveckling jag och mina kolleger bidrar till att styra barnen.

Vidare forskning

Efter att ha gjort denna studie vore det förstås intressant att se hur förskolor gör när de omsätter målen som skolverket formulerat till praktik. Detta skulle kunna göras genom att i likhet med Bjervås (2011), studera planeringstillfällen på förskolor där dokumentationsfrågor diskuteras.

Det vore också intressant att undersöka hur barn upplever dokumentation och styrning. Detta skulle kunna göras med intervjuer av barn och observationer på förskola.

En tredje studie som skulle kunna tänkas handlar om att hitta dokument som följer den argumentation som pågick när de nya målen i läroplanen formulerades, vilka resonemang som legitimerade de olika målen och så vidare. Detta skulle kunna göras genom att genomföra en diskursanalys på material från riksdagen då revideringen av läroplanen diskuterades.

Referenser

- Bartholdsson, Å. (2008) *Den vänliga maktutövningens regim: Om normalitet och makt i skolan*. Stockholm: Liber
- Berglund, G. (2004) *The discourses of lifelong learning: Global, national or...?*. Queensland: Central Queensland University Press
- Berglund, G. (2007) *Adopt or you're toast?: Remodeling the individual in lifelong learning*. Nordisk Pedagogik, 27(7) 120-129
- Bjervås, L. (2011) *Samtal om barn och pedagogisk dokumentation som bedömningspraktik i förskolan*. (Doktorsavhandling, Göteborgs Universitet, institutionen för pedagogik, kommunikation och lärande) Från https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/25731/1/gupea_2077_25731_1.pdf
- Börjesson, M. (2003) *Diskurser och konstruktioner: En sorts metodbok*. Lund: Studentlitteratur
- Cardy, T. Kroeger, J. (2006) Documentation: A hard to reach place. *Early childhood education journal*, 33(6), 389-398. Doi:10.1007/s10643-006-0062-6
- Deleuze, G. (1992) Postscript on the societies of control. *October*, 59(winter) 3-7 Hämtad 4 april, 2014 från https://files.nyu.edu/dnm232/public/deleuze_postscript.pdf
- Elfström, I. (2013) *Uppföljning och utvärdering för förändring: Pedagogisk dokumentation som grund för kontinuerlig verksamhets utveckling och systematiskt kvalitetsarbete i förskolan*. (Doktorsavhandling, Stockholms universitet, Barn- och ungdomsvetenskapliga institutionen) Från <http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:661443/FULLTEXT02.pdf>
- Emilson, A. Pramling Samuelsson, I. (2012) Jakten på det kompetenta barnet. *Nordisk Barnhageforskning*, 5(21) 1-16
- Fejes, A. Thornberg, R. (2009) *Handbok i kvalitativ analys*. Stockholm: Liber
- Fendler, L. (1998) Educating flexible souls: The construction of subjectivity through developmentality and interaction. I K. Hultqvist & G. Dahlberg (red): *Governing the child in the new millennium* 119-142. New York: RoutledgeFalmer
- Foucault, M. (1993) *Diskursens ordning*. Stockholm: Brutus Östlings bokförlag Symposium
- Foucault, M. (2003) *Övervakning och straff: fängelsets födelse*. Lund: Arkiv
- Foucault, M. (2008) *Diskursernas kamp*. Eslöv: Brutus Östlings bokförlag Symposium
- Hultqvist, K. (1990): *Förskolebarnet: En konstruktion för gemenskapen och den individuella frigörelsen*. Stockholm: Symposium

- Kampman, J. (2004) *Beyond the competent child: Exploring contemporary childhoods in the nordic welfare societies*. Fredriksberg: Roskilde University Press
- Lenz Taguchi, H. (2000) *Emancipation och motstånd: Dokumentation och kooperativa läroprocesser i förskolan*. (Doktorsavhandling, Lärarhögskolan i stockholm, Institutionen för individ, omvärld och lärande) Från <http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:484893/FULLTEXT01.pdf>
- Lindgren, A. Sparrman, A. (2003) Om att bli dokumenterad: Etiska aspekter på förskolans arbete med dokumentation. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 8(1-2), 58-69
- Lindgren, A. Sparrman, A. (2010) Visual Dokumentation as a Normalizing Practice: A New Discourse of Visibility in Preschool. *Surveillance & Society*, 7(3/4), 248-261
- Phillips, L. Winther Jørgensen, M. (2000) *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur
- Potter, J. (1996) *Representing reality: Discourse, rhetoric and social construction*. London: Sage.
- Regeringskansliet. (2013) *Offentlighetsprincipen - Rätten till insyn*. Hämtad 09 maj, 2015, från <http://www.regeringen.se/sb/d/504/a/3029>
- Reggio Children i samarbete med Project Zero. (2007). *Att göra lärande synligt. Barns lärande individuellt och i grupp*. Stockholm: HLS förlag.
- Rinaldi, C. (2004) *In dialogue with Reggio Emilia: Listening, researching and learning*. London: RoutledgeFalmer
- Skolverket. (2004). *Förskola i brytningstid: Nationell utvärdering av förskolan*. Hämtad 19 maj, 2014, från <http://www.skolverket.se/publikationer?id=1272>
- Skolverket. (2010) *Läroplan för förskola Lpfö 98: Reviderad 2010*. Hämtad 28 mars, 2014, från <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2442>
- Skolverket. (2012) *Uppföljning, utvärdering och utveckling i förskolan: Pedagogisk dokumentation. Stödmaterial*. hämtad 10 april, 2014, från <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2808>
- Utbildningsdepartementet. (2008) *Uppdrag till statens skolverk att föreslå förtydliganden i läroplanen för förskolan*. Hämtad 14 april, 2014, från <http://www.regeringen.se/content/1/c6/11/27/62/cd36fcf3.pdf>
- Vetenskapsrådet. (2011) *Forskningsetiska principer: Inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Hämtad 12 april 2015, Från <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>

Stockholms universitet/Stockholm University
SE-106 91 Stockholm
Telefon/Phone: 08 – 16 20 00
www.su.se

**Stockholms
universitet**